

FASSINES A L’ESPLUGA DE FRANCOLÍ. 1904.

A la tardor de 1904 es començà a aplicar a l’Estat espanyol la llei d’alcohols que havien aprovat les Corts, després d’un any de discussions parlamentàries, esmenes i protestes generalitzades dels viticultors i les seves organitzacions cooperativistes.

Uns equips d’enginyers industrials recorrerien els partits judicials —en el nostre cas els de la província de Tarragona— elaborant un cens de fabricants d’alcohol de diferents característiques: industrial, vínic, de brisa, i els fabricants de misteles i anissats.¹

A l’Espluga de Francolí operaven: Trinitat Boquer Gibert amb un alambí Deroyne; Joan Güell Arbós que en aquell moment no funcionava ni tenia existències i Casimir Girona que tot i tenir la fassina a les seves propietats de Poblet, figura com de l’Espluga de Francolí.

Josep Civit Rull posava en funcionament la seva fàbrica el febrer de 1908, al carrer de la Font, 27 de l’Espluga de Francolí. El març de 1909 es feia la declaració d’una nova fassina a nom d’Antoni Suau i Companyia. Estava situada al carrer de la Font Major. Segons el registre els locals eren propietat de Josep Puig i Fernández veí de l’Espluga de Francolí.

La fassina de la família Boquer, el desembre de 1909 s’arrendà a Francesc Farran i Companyia. L’explotaren fins el 15 de maig de 1914, quan tornà a la titularitat dels Boquer, malgrat que no operés. El setembre d’aquell mateix any l’explotaria una altra raó social: la societat mercantil formada per Güell, Espasa i Civit.²

Aquesta fassina el 1918 l’arrendà el Sindicat Agrícola de l’Espluga i hi destil·là la brisa de la collita de 1918.

El mes de febrer de 1910 Josep Siscart Carbó declarava la fassina de la família que havien traslladat des de Tremp el 1907, al carrer de l’Abadia de l’Espluga de Francolí, número 28. El local era propietat de Rosa Rosell Capdevila segona esposa de Francesc Siscart París.

El primer d’octubre de 1914, Francesc Farran Altés declarava la seva pròpia fàbrica. Havia comprat els aparells al calderer de Juneda Josep Farran. Per tant eren de la seva propietat, talment com el local on s’instal·lava. Després de modificacions en les calderes el 1922, el 1927 i el 1930, la fàbrica continuà treballant fins a les darreries del segle XX a nom dels diferents caps de casa de la família Farran: Josep Farran Estradé i Alfons Farran Izquierdo.

La Federació Agrícola de la Conca de Barberà es fundà el 1916 després de dos anys de gestions amb els Sindicats de la Conca de Barberà. Emmirallats en la fassina cooperativa de Martorell que s’inaugurà el 1918 els dirigents agrícoles de la Conca de Barberà: Josep M. Rendé, Josep Cabeza i Albert

¹ Arxiu Històric de Tarragona. Fons Hisenda Signatures 1751, 1.752 i 1.753. Llibres de registre de fabricants.

² Aquesta fassina no es la que avui museïtzada coneixem com a Fassina Balañá. Per la documentació que s’hi conserva el soci Güell era Josep Güell i Arbós, Espasa era Joan Espasa i Civit i el tercer que intuïem Josep Civit Rull, sembla que no ho era de soci. El 1909 qui figura en aquesta companyia era Francesc Farran. L’error en els registres d’Hisenda podria venir pel segon cognom de Joan Espasa i Civit que generés una confusió. Avui per avui no estem en condicions d’aclarir-ho, de totes maneres es tracta de la fassina de la família Boquer i per tant podria molt ben ser que no tingués res a veure amb la Fassina Balañá. Espasa i Güell el 1909 ja havien format una companyia amb Francesc Farran i arrendaren la fassina de la família Boquer fins el 1914, segon una de les anotacions o 1917 segons una altra que sembla més raonable..

Talavera es sentiren impel·lits a crear la seva fassina. La declaració de la nova fàbrica d’alcohol es feu el 18 de setembre de 1920.

Va funcionar

fins el primer de juliol de 1925 en que un llamp destruï les instal·lacions. Els anys cinquanta del segle XX es posà en funcionament la fàbrica d’alcohol, primer de Ramon Urgellés i que després de diversos canvis de nom tancà la seva explotació el 1980 com Alcoholes Espluga, S.A.

La informació que recopilem corresponent als llibres de Registre de Fabricants d’alcohol de la Delegació d’Hisenda de Tarragona conservats a l’Arxiu Històric de Tarragona.³

³ En les notes a peu de pàgina només indicarem el tomo i el foli corresponent tota vegada que ja hem indicat els números de registre en la nota núm. 1.

Trinitat Boquer Gibert

En aplicació de la Llei d'alcohols, la inspecció d'Hisenda visità l'Espluga de Francolí durant el mes de novembre de 1904. El dia 8 eren a la plaça d'en Canós, número 14, on hi havia la fàbrica de destil·lació de brisa de Trinitat Boquer Gibert.⁴ Disposava d'un alambí "Derosné" (Deroyne) format per dues calderes i una columna calentavins. Les dues calderes amb una capacitat de 2000 litres cadascuna, columna de concentració pel vi de 500 litres i una altra de 300 litres per la destil·lació.⁵

En la declaració d'aquella data Boquer manifestà que la fàbrica no funcionaria de moment i per tant el dia 12 de novembre es van precintat els aparells, segons l'acta que aixecà l'inspector de la delegació d'Hisenda de Reus.

Tramitada la documentació corresponent s'autoritza la fassina el 10 de desembre de 1904 i efectuaria mensualment el pagament de l'impost sobre l'alcohol que produís.

Trinitat Boquer figura també en els registres de fabricants de misteles. El 29 de setembre de 1905 declarà que consumiria 4.000 litres d'alcohol procedent de la seva fàbrica per elaborar mistela.⁶

Una de les anotacions, en el llibre primer dels registres que seguim, és incompleta: el 18 de maig es precintava l'aparell, una senyal d'haver acabat la temporada de destil·lació o si més no una parada o averia. El 3 de desembre de 1906 Boquer demanava autorització per destil·lar 100 Hl. de vi de la seva pròpia collita.⁷

A finals de 1907 feu una important reparació i es col·locà un comptador per a mesurar els litres d'alcohol que es produïen i un nou dipòsit per emmagatzemar-lo, obligacions que imposava el reglament de la Llei d'alcohols. Enllestida la reforma, el 8 de gener de 1908 es desprecintaven els aparells per a poder començar la destil·lació.

El novembre de 1909 Boquer va sol·licitar nova autorització per a fer reparacions en la maquinària amb l'objectiu d'arrendar les instal·lacions a Francesc Farran, Joan Espasa i Josep Güell. De moment no se li va concedir. Però es degué autoritzar més endavant tota vegada que el 28 febrer 1917 els arrendataris comunicaven a la inspecció d'alcohols que havia finalitzat el contracte. Se'ls donà de baixa (1-5-1917) i consegüentment la fàbrica tornà a quedà inscrita a nom del seu propietari.

Pel que trobem anotat en l'expedient a nom de Francesc Farran i Cia.⁸ amb data 11 de desembre de 1909 la fassina de la família Boquer fou arrendada a aquesta societat amb l'objectiu d'elaborar exclusivament alcohol de brisa. El 8 de març de 1910 Hisenda donava de baixa a Boquer i d'alta en el registre de fabricants la companyia arrendatària.

⁴ Tomo I, foli 71, exp. 31. Folis 154, exp. 24 i 224 del tomo I i foli 26 del II.

⁵ Tomo I, foli 224, procedent del 154, exp. 93. També hi ha dades referides a aquesta fàbrica en el tomo II, foli 26, exp. 26.

⁶ Calculant que aproximadament el percentatge d'alcohol és d'un 20 % del most, s'obtidrien uns 20.000 litres de mistela. Podria pasar que l'alcohol del qual es parla no fos de 96,5 graus sino de 60 o 70 graus i per tant s'haurien d'aplicar mes litres d'alcohol proporcionalment. L'any següent, Trinitat Boquer declara el primer d'octubre de 1906 que gastarà 2.000 litres d'alcohol procedents de la fàbrica de Joan Farran i que ja tenia els drets pagats i garantit el consum. (Tomo II, foli 192, exp. 98).

⁷ Assentament del llibre I, foli 304.

⁸ Vergeu-lo en aquestes mateixes pàgines.

Abans de començar la campanya de 1911, la viuda de Boquer, Concepció Martori Català com a propietària dels aparells hagué de demanar permís per canviar una de les dues calderes, de la mateixa cabuda, però nova, presentant el certificat de la destrucció de la vella, a quin document l’inspector ha de donar la seva conformitat.⁹

L’explotaren fins el 15 de maig de 1914, data en que lògicament acabaren la campanya de destil·lació de la collita de 1913. Acabat el contracte d’arrendament, els hereus de Boquer —la seva vídua havia mort el 25 de febrer de 1914— tornaren a responsabilitzar-se de la titularitat de la fassina. Hagueren però de presentar les declaracions signades pel tutor del fills Boquer i Martori, en Francesc A. Bella i Gibert.

El setembre d’aquell any l’arrendaren Güell, Espasa i Civit¹⁰ —observem com dos dels socis ho havien estat de Farran— que l’explotaren fins el 28 de febrer de 1917. En causar baixa el maig d’aquell any torna als propietaris del local i aparells: la família Boquer.

El 6 de desembre Josep M. Rendé en nom i representació del “*Sindicato Agrícola y Caja Rural de la Espluga de Francolí*” comunica a Hisenda que havia arrendat la fàbrica sense fer cap modificació en els aparells i sol·licitant que fos inscrita a nom del Sindicat. El 4 de gener de 1918 es presentaren a la Inspecció els documents que faltaven i s’autoritza.

Amb data 3 de novembre de 1919 Josep Cabeza i Coll, com a president del Sindicat Agrícola de l’Espluga comunica a Hisenda que havent finalitzat l’arrendament i lliurat als hereus de Boquer el local i els aparells es doni de baixa al Sindicat com a fabricant d’alcohol.¹¹

Acabat aquest contracte de lloguer el febrer de 1921, els hereus de la família Boquer demanaren per desmantellar els aparells i vendre’n el metall.

Trinitat Boquer també figura en els registres que estem consultant com a colliter de vi en declaració de 3 de desembre de 1906.¹² Declarà un alambí sistema Deresne [Deroyne] manifestant que la seva bodega o magatzem estava situada a l’Espluga en el carrer Canós. El local tenia una superfície de 269 metres quadrats i destil·laria uns 100 hectolitres de vi entre els mesos de gener i febrer. El 30 de gener de 1908 demanà per destil·lar 270 hectolitres de residus de vinificació d’un 6 graus i uns 40 de vi dolent de 10 graus i mig aproximadament.¹³ L’alcohol obtingut fora destinat a reforçar el grau del vi de la seva pròpia collita: el que s’anomenava encapçalament.

⁹ En l’apartat de *Vicisitudes* s’hi van anotant les diferents comunicacions entre els titulars i la Hisenda pública. En aquest cas al foli 224 del llibre I, Sig.Top. 1752, expedient 93.

¹⁰ Veurem més endavant la referència a aquests titulars. Vegis també la nota número 2 d’aquesta comunicació.

¹¹ Després veurem que aquell any aquesta fassina va funcionar a nom de Josep Miquel i Rovira secretari que era del Sindicat i la seva Secció de Viticultura. La brisa de la collita de 1919 del Celler de l’Espluga de Francolí ja es va portar a la nova fassina de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà, al Molí de Poca que començaria a treballar com veurem més endavant el 1920.

¹² A.H.T. Reg. 1752, foli 304, exp. 4.

¹³ Que a ningú extranyi aquestes citacions. Hisenda volia saber per endavant els grau absoluts d’alcohol que el fabricant produiria per intentar evitar el frau fiscal.

Joan Güell Arbós

La declaració d’aquesta fassina es feia el 18 de novembre de 1904. Situada al carrer de Canós, segons consta.¹⁴ En aquell moment no funcionava ni tenien existències d’alcohol. Com en el cas de la fassina de Trinitat Boquer era lògic que en aquella època de l’any no es treballés. El desembre es començava a destil·lar la brisa bullida i seguidament s’anava desencupant la verge pel seu tractament, per tant el temps d’activitat de les fassines a l’Espluga de Francolí aniria de mitjans de desembre a l’estiu de l’any següent, abans de la collita de verema.

L’assentament en el llibre de registre ens indica que el cens que s’estava elaborant es feia amb data 1 d’octubre i per tant les dades que es declaraven, eren fetes amb efectes d’aquella data.

Per tal de complir amb la nova llei, l’inspector —de Reus— que la visità el dia 12 de novembre, precintà els aparells. Disposava de dos calderes i un calentavins. Tal com indicàvem, es va començar la campanya de destil·lació de brises, el dia 12 de desembre, i es va haver de desprecintar. De moment treballarien fins a final d’any i es comprometien a pagar l’impost sobre l’alcohol, en cada sortida que es produís de la fàbrica. Se n’encarregà l’inspector de Montblanc que hagué d’informar si tot estava en condicions.

Passades les festes de Nadal i cap d’any, era habitual tornar a engegar i en el cas de Joan Güell demanà la corresponent autorització el 27 de gener de 1905 per elevar el grau dels 1.105 litres d’alcohol que havia obtingut fins aquell moment. Se li concedí i pel que sembla la campanya durà fins el 19 de maig, quan es va precintat l’aparell.

Altre cop es tornaria a demanar el desprecintatge el 18 de setembre de 1906, amb la finalitat de col·locar un comptador i fer algunes reformes en les calderes. En els llibres de registres no hi consten totes i cadascuna de les parades i posades en funcionament.

El 7 de gener de 1910 el titular optà per modificar el sistema de pagament de l’impost per fer-ho mensualment, prestant-hi la seva garantia Pau Güell. S’havia establert el règim de guies i etiquetes,¹⁵ quins formularis eren lliurats al titular en el moment que se li autoritzava l’explotació.

Tant els talonaris de guies com les etiquetes s’inscrivien en uns registres a part per tal de controlar la circulació d’alcohol. El 8 de març, per exemple es comunicava a la inspecció de Montblanc que el dia anterior s’havien suspès les operacions. No cal dir que això es prestava a la picaresca per mirar de produir petites quantitats d’alcohol que escapessin al rigor del fisc.

Més o menys amb aquestes rutines s’arribava el 15 de maig de 1914, quan Joan Güell es donà de baixa com a fabricant, l’inspector de Montblanc precintà els aparells i recollí els talonaris de guies i etiquetes.

El 27 d’abril de 1915, Güell demana autorització per enviar els aparells de la fassina a la casa Panadés i Comas de Barcelona a qui els havia venut com a metall vell. El 21 de maig l’inspector presencià el desmantellament i inutilització de l’aparell destil·lador, aixecant acta del mateix i autoritzant l’enviament als ferrovellers de Barcelona, i per tant donant de baixa definitiva el fabricant.

¹⁴ Tomo I, foli 166, exp. 36. També tomo II, foli 28, exp. 28.

¹⁵ Eren uns formularis impressos per controlar els moviments d’alcohol i havia de segellar-los la guàrdia civil, almenys després de la guerra. Les guies acompanyaven la mercaderia en el seu transport indicat l’origen, el destí i la quantitat. Les etiquetes s’enganxaven als envasos degudament precintats.

Segons una altra anotació, l’aparell hauria estat venut a Güell i Cia de l’Espluga de Francolí, de qui parlarem més endavant.¹⁶

Casimir Girona.

Segons la seva declaració del 20 de desembre de 1904, els Girona diposaven d’un aparell anomenat de màquina sencera amb una caldera de 1300 litres de capacitat, a les seves propietats de Poblet.¹⁷

El 1909 feren una reforma i dotaren la seva fassina de dues calderes de 1200 litres cada una, una columna destil·ladora de 2 metres d’alt per 55 cms. de diàmetre, dos condensadors i un refrescant. En declarar les modificacions els 29 de novembre manifestà que els aparells eren reproducció dels que havia declarat com a colliter de vi, que eren de la seva propietat i els utilitzava per elaborar alcohol de brises. Acceptada que fou la modificació se li trameteren els llibres degudament habilitats per poder transportar l’alcohol.

En la mort de Casimir Girona la titularitat de la fassina passà a la seva filla Anna Girona.¹⁸

Francesc Siscart París

El 29 de maig de 1907 es casava a l’Espluga, juntament amb el seu fill Josep Siscart Carbó i s’hi traslladaven a viure procedents de Tremp.¹⁹ En el seu domicili —carrer de Sant Antoni, 6— hi hauria la primera fàbrica espluguina de begudes carbòniques, però la Llei d’alcohols els afectà per la decessió de posar en marxa un aparell destil·lador de vi format per dues calderes de 120 litres cadascuna, una columna d’un metre quaranta centímetres d’alt i 90 cm. de diàmetre. Presentades les declaracions i sol·licituds el 7 de febrer de 1910 li fou autoritzada, tot i que la seva durada no s’allargà en el temps.²⁰

Per la declaració presentada pel seu fill Josep Siscart Carbó el 7 de febrer de 1910, sabem que la fassina de la família Siscart estava ubicada al carrer de l’Abadia, 28 i que els aparells procedien de la fàbrica que tenien a Tremp.²¹ Manifesta que els aparells eren, doncs, de la seva propietat i el local de l’esposa de Francesc Siscart, Rosa Rosell Capdevila, alhora mare política del declarant.²²

Acompanyaren a la sol·licitud el planol de la instal·lació on es proposaven produir alcohol vínic. Se li autoritzà el 30 de març de 1910. El pare Francesc Siscart moria el gener de 1913 i es feia càrrec de la fassina, el 29 de maig de 1914, el seu fill, sense que els aparells haguessin sofert cap variació.

Siscart sol·licità la baixa el febrer de 1916 per venda dels aparells al calderer de Tarragona Genaro Dattoli. L’inspector presencià el desmantellament i el

¹⁶ Tomo I, foli 281.

¹⁷ Tomo I, foli 227, exp. 92. L’historial de la fàbrica des del 20-12-1904 al 29-11-1909 és al foli 302.

¹⁸ Tomo I, foli 238

¹⁹ VALLES (2008), p. 77.

²⁰ Tomo I, folis 76 i 227, exp. 76

²¹ Tomo I, foli 227, exp. 96.

²² Quan es casaren pare i fill Siscart, la mare Rosell Capdevila era viuda de Guasch.

calderer certificà haver rebut el metall de coure, que com hem indicat, tempitava pel preu de venda del coure, davant les dificultats d’una fabricació precària i fortament pressionada per la fiscalitat i la burocràcia administrativa que havia imposat la llei d’alcohols de 1904 i les posteriors reformes que s’hi anaven fent, any rera any.

Josep Civit Rull

La seva declaració porta data del 5 de febrer de 1908.²³ La fassina, malgrat que no s’indica en les anotacions, estava ubicada a la Font Baixa, just en començar el carrer de la Font —carrer de la Font, 27— la primera casa a la dreta.²⁴ Tant l’edifici com els aparells eren propietat del declarant.

Tenia instal·lades dues calderes: una de 950 litres aproximadament i una altra de 900 litres més o menys. La columna destil·ladora feia 215 centímetres d’alçària i 55 de diàmetre. Comptava amb dos cilindres refrigeradors un de 115 centímetres d’alt i 90 de diàmetre i un altre de 98 per 83. El comptador i el dipòsit de ferro per l’alcohol fabricat completaven la maquinària

Havia adquirit tots els aparells a Montblanc, tal com acreditava la factura que exhibí a l’inspector. Es proposava destil·lar vi, funcionant la fàbrica temporalment 10 hores diàries, tot i que eventualment treballaria també de nit. Produiria uns 300 litres d’alcohol de 86 a 88 graus centesimals per cada jornada de 10 hores.

El 12 de febrer de 1908 se li concedí la inscripció sol·licitada en la declaració i se li comunicava alhora que es feia coneixedor d’aquella autorització a l’inspector de Montblanc, sota la responsabilitat del qual quedava la fassina de cal Fartet.

El gener de 1909 se li havia demanat una garantia de 2.000 pessetes per autoritzar-lo a fabricar i Civit envià una escriptura de dues finques de la seva propietat i demanà que li fossin lliurades les guies i etiquetes.

Consta que el 30 de gener de 1910 suspengué les operacions, però això no significa res, només intuïm que moltes de les “vicisituds” no s’anotaven en l’assentament corresponent d’aquells registres i en aquest cas la inspecció de Montblanc ho comunicà així a Hisenda de Tarragona.

El 14 de setembre de 1915 sol·licità poder augmentar el grau de l’alcohol produït, instal·lant una columna rectificadora de 23 plats amb una alçada de 2,95 metres i 45 cms. de diàmetre aproximadament. Amb això obtindria alcohol de 93°. La inspecció havia controlat en tot moment la reforma.

La fassina de la família Fartet encara funcionava el setembre de 1931 i el dia 29 d’aquell mes, de cara a la campanya d’aquella collita demanà per modificar la forma de pagament passant a liquidacions mensuals per pagarés amb l’aval del Banco Español de Crédito.

²³ Tomo I, foli 110, exp. 59

²⁴ Anys després l’edifici fou propietat de Manuel Abelló Pascual i darrerament forma part del restaurant Les disset fonts.

Antoni Suau i Cia.

El 15 de març de 1909 es feia la declaració de la fassina del carrer de la Font Major, s/n. de l’Espluga de Francolí.²⁵

La vigília de la Fira d’aquell any, 21 de gener de 1909, es constituïa davant el notari de l’Espluga Josep Lacot Fernández la Societat Mercantil Antonio Suau y Cia.²⁶ Els socis fundadors eren Antoni Suau Llampayas i Joan Micó Martí tots dos de l’Espluga i Antoni Duch Oliva i Josep Bou Griñó de Vimodí. Tots quatre figuren com a comerciants.

La societat quedava domiciliada a l’Espluga, però en l’escriptura no hi figura quin fora el domicili. L’objecte fora la compra venda de vins i la fabricació d’alcohols. Pel fet d’utilitzar el plural podem suposar que pretenien fabricar diferents classes d’alcohol: flemes, holandes, de brisa, de baixos i alcohol rectificat.

La gestió de la companyia aniria a càrrec d’Antoni Suau²⁷ que exerciria d’administrador amb plens poders. Els altres tres socis Joan Micó, Antoni Duch i Josep Bou estaven obligats segon els contracte de constitució a col·laborar en tot el que els encarregués l’administrador.

El capital inicial era de 8.000 pessetes que aportaven els quatre socis a parts iguals. Tots quedaven solidariament obligats al compliment dels deutes i compromisos de la societat. En els altres pactes s’estableix el règim de balanços, revisió dels comptes i la manera o causa en la qual un soci podria deixar la companyia. Com que devien suposar que tot fora beneficis no preveieren que en cas d’abandó d’un d’ells s’havia de fer càrrec de la part proporcional del passiu que tingués l’empresa.

En el pacte seté es disposava la duració de la societat: cinc anys prorrogables d’un a un. Si un soci abandonava els altres podien continuar l’empresa i si moria, els hereus tenien la potestat de continuar o retirar-se.

Només quedava regular la dissolució i possible liquidació. Els bens mobles i immobles s’havien de vendre al millor postor. En cas de disidències en la liquidació s’havien de nomenar tres homes bons. La fassina cessà la seva activitat en acabar l’any 1916.

La fassina disposava d’una caldera per produir el vapor de 1000 litres de cabuda. Una altra per l’ebullició del ví, també directament amb foc de 870 litres. Una columna destrojadora de cabuda 40 litres. Una columna rectificadora de 60 litres. Un condensador tubular. Una columna refrescant tubular, una bomba per l’alimentació del vi, una altra per l’aigua i cinc cups per emmagatzemar vi de 700 hectolitres de cabuda total.²⁸

²⁵ Cal suposar que es tracta de l’immoble conegut després com a “salfuro”, però no ho podem documentar. El Molí de les Grassetes passà al llarg del segle XX per diverses mans: Ramon Carreras Arimany, Ramon Urgelles Grifoll, Josep Minguella Roig, etc.

²⁶ ACCB. Fons notarial. Reg. 804, 1909. Notaris de l’Espluga de Francolí. Josep Lacot Fernández.

²⁷ Alcalde de l’Espluga en la dictadura de Primo de Ribera. Regidor en diverses ocasions. En el padró de contribució industrial de 1931 figura com a “especulador de vi i tractant en fruits secs”. Era confiter d’ofici, propietari i d’ideologia tradicionalista. La seva família era oriunda de Barcelona i es casà a Cervera l’abril de 1890 amb Dolors Tarruell Vilalta. Una filla del matrimoni emparentà amb l’industrial i farmacèutic Josep M. Tarragó de Reus. L’altre soci de l’Espluga Joan Micó Martí també tingué diverses responsabilitats polítiques a la vila abans i després de la guerra civil quan fou nomenat jutge municipal.

²⁸ L’existència d’aquests cinc cups és la referència més directa que es tracta del molí de les Grassetes. Aquest autor treballà molts anys a l’empresa que hi tenia una fàbrica d’alcohol entre 1961 i 1980 i aquest cups eren els que

El 7 de març del mateix any, la companyia, va haver de completar la declaració fent constar que els aparells eren de la seva propietat i els havia adquirit a Castellolí i a Montblanc. El local, segons es diu, era propietat de Josep Puig i Fernández veí de l’Espluga de Francolí.²⁹

Es proposava destil·lar vi a mesura que disposes de primera matèria i treballar les 24 hores entre dia i nit. L’autorització definitiva se li concedí el 17 de març i s’encarregaria de la vigilància la inspecció de Reus.

El 28 de juny de 1912 es produí un canvi en els membres socis de la companyia, però no es detallen els noms. La raó social es mantingué igualment i presentaren les corresponents declaracions jurades, conforme es mantenien els mateixos aparells que en fundar-se el març de 1909.

S’hi feren reparacions el març de 1913 i el desembre de 1916 sol·licitaren permís per desmuntar els aparells que havien venut com a coure vell als senyors Güell i Carreras de Barcelona.³⁰ En presència de l’inspector els aparells es transportaren el dia 27 primer a Valls i l’endemà a Barcelona. Com que no tenien cap responsabilitat pendent amb l’administració el gener de 1917 cessaven definitivament com a fabricants.³¹

Francesc Farran i Cia.

Amb data 11 de desembre de 1909 la fassina de la família Boquer —en aquesta data figurant com a titular el fill Josep M. Boquer i Martori³²— passà a la titularitat de Francesc Farran i Companyia.³³ L’explotaren fins el 15 de maig de 1914, data en que lògicament acabaren la campanya de destil·lació de la collita de 1913.

Tornà, doncs, a la titularitat dels hereus de la família de Trinitat Boquer fins al setembre de 1914 en què figura a nom d’una nova companyia: Güell, Espasa i Civit que foren baixa el febrer de 1917. El gener de 1918 figura a nom del Sindicato Agrícola i Caja Rural de Espluga de Francolí, causant novament baixa el novembre de 1919.

Güell, Espasa i Civit.

Ja hem vist com la fassina de la família Boquer passava el setembre de 1914 en finalitzar el contracte d’arrendament de Francesc Farran i els seus socis, a una companyia formada per Güell, Espasa i Civit.³⁴

No varia res pel que fa a aparells que ja tenim descrits. Només que ara els nous titulars manifesten haver adquirit en arrendament aquella fàbrica per destil·lar brises, treballant sota la denominació de Güell i Cia. El 14 de

coneixiem cop els cups vells. Les dades en l’apartat de les vicisitudes de la fàbrica el 1909 al tomo I, foli 209, exp. 79 i en el tomo II, foli 63, exp. 63.

²⁹ Josep Puig Fernández fou regidor de l’Ajuntament de l’Espluga de 1910 a 1913, inclosos. (ROCA, 2005, p. 206) (VALLES, 2008, pp. 105 a 129) No hem pogut documentar el seu naixement ni la seva defunció en els llibres sacramentals de l’Espluga, en canvi sí que hi figuren molts germans seus, tots fills de Josep Puig Llorach i Dolors Fernández Solé. Una família influent a la vila al tomabnt del segle XIX i començaments del XX.

³⁰ Güell deu ser Francesc Güell, i Carreras, Ramon Carreras Arimany.

³¹ En aquest cas hi consten els números de les guies i etiquetes de què disposaven: guies 2.349.001 a 50 i etiquetes 403.901 a 50.

³² El pare Trinitat Boquer i Gibert moriria a l’Espluga el 7 de gener de 1911 a l’edat de 47 anys.

³³ Tomo I, foli 224, procedent del 154 i exp. número 93.

³⁴ Tomo I, foli 254, exp. 123.

setembre de 1914 presentaven tota la documentació i sol·licitaven autorització per poder treballar. Segons la inspecció de Montblanc tot estava en condicions i se’ls podia donar permís.

Demanaren la baixa el 28 de gener de 1917, se’ls hi recolliren guies i etiquetes i la baixa porta data d’11 de maig d’aquell any.

A part de tenir arrendada la fassina de la família Boquer, Güell i els seus socis muntaven la seva pròpia fàbrica comprant els aparells a Panadés i Comas de Barcelona.

La declaració d’alta de la companyia mercantil formada per aquest tres socis, la feien el 8 de novembre de 1915.³⁵ Hi constaven dues calderes de 2500 litres cadascuna, una columna *desflamadora* —destroçadora— de 690 litres i una altra de 530 que seria la propiament destil·ladora.

Acompanyaren a la seva sol·licitud la factura dels aparells i el cròquis de la instal·lació. L’inspector precintà les parts més importants dels aparells que estaven en dos locals diferents: al Camí de Montblanc —carrer d’En Canós— i en una altre al Castell.

El 26 d’octubre de 1916 havien enllestit la instal·lació de la fàbrica en el local del Camí de Montblanc. El local tenia dues portes en dos carrers diferents —avui carrer Canós i carretera de Montblanc— i per poder autoritzar la fassina n’hagueren de tapar una que seria la de la “plaça” d’En Canós. Resoltes totes les dificultats, s’autoritzà la fabricació el 10 de novembre, garantint Joan Güell que residia a Tarragona, el pagament dels impostos corresponents. Se’ls hi lliuraren les guies núms. 3.850.251 a 300 i etiquetes del 795.351 a 400.

Recordem que aquesta companyia havia explotat en règim de lloguer la fassina de la família Boquer de 1914 fins el 28 de febrer de 1917. Per tant hem de deduir que una vegada tingueren muntada i autoritzada la seva pròpia fàbrica extingiren el contracte amb els hereus de Trinitat Boquer i es posaren a treballar en la seva fàbrica la destil·lació de les brises i vins de la collita de 1916.

Hi feren reformes el 20 d’agost de 1920 signant la documentació el soci Joan Espasa.

Francesc Farran Altés

El primer d’octubre de 1914, Francesc Farran Altés³⁶ declarava la seva pròpia fàbrica.³⁷ L’havia muntat amb una caldera per la producció de vapor de 2000 litres de cabuda, una de *retrogradación* —destroçadora del vi per evitar que les vinasses i els residus passin a la destil·ladora— d’uns 1000 litres, un calentavins de 100 litres, *formando en conjunto un alambique sencillo para destilación de orujo de vino*.

Havia comprat els aparells al calderer de Juneda Josep Farran. Per tant eren de la seva propietat, talment com el local on s’instal·lava. El dia 2 d’octubre l’inspector hi donà conformitat i se li autoritzava el dia 7. Presentà les garanties necessàries a primers de novembre i el dia 9 se li lliuraren les guies i etiquetes: núms. 3.090.201 a 250 i 494.551 a 600, respectivament.

³⁵ Tomo I, foli 281, exp. 150.

³⁶ Nascut a Barcelona, fill de Joan Farran Bertran i Ventura Altés Gassió, moria a l’Espluga de Francolí, el 16 de novembre de 1932.

³⁷ Tomo I, foli 255, exp. 124

El 7 de juny de 1922 canvià la caldera a una de foc directe de 2500 litres. El juny de 1927 tonà a ampliar amb una altra caldera de més capacitat i el 28 d’octubre de 1930, de cara a la següent campanya sol·licita permís per substituir el sistema de calentament que feia per foc directe —vapor— per un de força motriu.

Josep Miquel i Rovira

De fet Josep Miquel era el secretari del Sindicat Agrícola i del Cellar de l’Espluga. Ja feia tres anys que s’havia fundat la Federació Agrícola de la Conca de Barberà, però encara no funcionava la fassina que s’instal·laria al Molí de Poca, immoble comprat l’any 1919.

La Junta directiva de la Secció de Viticultura del Sindicat de l’Espluga decidí abans del veremar de 1918 llogar la fàbrica de la família Boquer i figura com a responsable el secretari o comptable Josep Miquel i Rovira.³⁸

Situada a la carretera de Montblanc —abans havíem anotat que era a la plaça d’en Canós— la maquinaria era naturalment la mateixa que ja hem descrit anteriorment quan parlàvem de la fassina de Trinitat Boquer Gibert. Figura que s’arrendava a Josep Miquel.

Intuïm algun error en els registres corresponents tota vegada que la brisa que es destil·là fou la de la collita de 1918 i en canvi es parla que finalitzà l’arrendament el febrer de 1921, quan ja funcionava la fassina de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà al Molí de Poca, terme de l’Espluga de Francolí.

Figura com a data de la declaració el 5 de novembre de 1919 i la maquinaria: dos calderes de carga de cabuda aproximada 2.000 litres cada una; una caldera de concentració de 500 litres i una columna de 300 litres.

Les dades que figuren en l’epígraf *Vicisitudes de la fàbrica* són especialment explícites i completen la informació que havien vist fins ara.

Després d’aquella campanya la família Boquer vengué els aparells com a coure vell, essent inutilitzats en presència de l’inspector. Així també havia acabat de figurar com a fabricant d’alcohol Josep Miquel i Rovira.

Federació Agrícola de la Conca de Barberà

La Federació es fundà el 1916 amb l’objectiu d’adquirir adobs de manera comuna, de crear una secció d’assegurances mútues pel bestiar de treball i mirar d’influir en tot allò que les polítiques governamentals perjudicessin la viticultura.

Primer fou la mobilització dels vinyaters el 1914, en la campanya de defensa dels vins catalans que França impedia que s’hi exportessin. El 1915, a causa de la guerra europea es produí una manca absoluta de sulfat de coure i sofri per combatre el mildu que anorrea les vinyes. Tot plegat esperonà als dirigents cooperativistes de la Conca de Barberà i altres comarques de Catalunya a la creació de Sindicats locals i Federacions comarcals.

El 1918 s’inaugurava la fassina cooperativa de Martorell i els dirigents de la Conca Josep Cabeza i Albert Talavera es sentiren impel·lits a crear la seva

³⁸ Tomo II, foli 8, exp. 179.

fassina a la nostra comarca. El 1919 la Federació adquirí la finca del Molí de Poca amb la intenció de construir-hi una fassina comarcal.³⁹

La declaració de la nova fàbrica d'alcohol es feu el primer de juny de 1920.⁴⁰ A l'alta hi figura la data de 18 de setembre de 1920.⁴¹

Les instal·lacions estaven formades per 4 calderines per la destil·lació de brises a vapor, de descàrrega ràpida per la part inferior, combinats de 2 a 2 i un refrigerant comú de 4.720 litres de cabuda.⁴²

L'aparell de destil·lació i rectificació continua i directa produiria entre 1900 i 2000 litres d'alcohol les 24 hores, d'entre 96 i 97 graus, partint de líquids d'uns 12 graus aproximadament. La columna destroçadora tenia una cabuda de 2.324 litres i la rectificadora de 742 litres.⁴³ Encara disposava d'una columna per extreure els caps de l'alcohol d'uns 570 litres.⁴⁴

El 4 de juny de 1920 s'autoritza el seu funcionament, lliurant-los els llibres de comptabilitat i els talonaris de guies i etiquetes. No obstant encara hagueren de complir nous tràmits per deixar ben concretes les condicions en les que treballarien. El novembre d'aquell any demanaren per a ser qualificats com a fàbrica rectificadora. Pagarien l'impost mensualment i oferien com a garantia la propietat de l'edifici. Va haver d'avaluar-los el Banc de Valls.

El 29 de novembre de 1921 la Federació va comunicar a la Inspecció de la Renda de l'alcohol que havia adquirit al Sindicat de Barberà els elements de què aquell disposava: 2 calderes de 160x120, un dipòsit de 130x70, 1 columna destroçadora d'un metre d'alçada, una columna per l'elevació del grau de l'alcohol, 1 condensador i una columna refrigerant. De moment tota aquella maquinària només la tindrien al magatzem i sense funcionar. La inspecció els deixava precintats el gener de 1922. Però l'objectiu final seria instal·lar-los.

La fassina de la Federació va funcionar amb regularitat fins el primer de juliol de 1925 en que un llamp destruï les instal·lacions i cremà l'alcohol existent en els dipòsits. Fou reconstruïda amb els diners de l'assegurança, però els cost superà aquella quantitat i de cada moment el negoci era més inviable.

El setembre d'aquell any la inspecció presencià com es desmuntaven les restes dels aparells de rectificació i destil·lació. El metall una vegada pesat resultà 2.570 quilos que es facturaren per ferrocarril a Barcelona, a la fundició d'Alexandre Torà d'Hostafrancs. Només es va quedar al Molí de Poca un condensador amb molts desperfectes.

Novament com a fàbrica de destil·lació i rectificació es donava d'alta el 13 de febrer de 1926, una vegada reconstruïda. Formaven la maquinària un

³⁹ L'immoble era propietat de Ramon Carreras Arimany. Era un antic molí medieval que a començament del sdegle XX s'hi fabricà electricitat per l'Espluga de Francolí.

⁴⁰ AHT. Fons Hisenda. Sig. Top. 1752. Foli 11, exp. 182. Aquest registre pertanyia a la fabricació d'alcohol vínic i es passà a l'apartat de rectificació: producció d'alcohol de 96,5 graus. La petició l'havia signat el gerent i presentat el primer de juny de 1920, acompanyant plànol i factura de compra dels aparells

⁴¹ Foli 35, exp. 184 del mateix llibre de registre de la nota anterior.

⁴² Segons consta en el registre de l'exp. 120, del foli 251, del llibre I, corresponent al Sindicat Agrícola de Barberà de la Conca donat d'altra com a fassina el desembre de 1913, el 3 de novembre de 1921 va vendre els aparells a la Federació Agrícola de la Conca de Barberà i va causar baixa: 2 calderes de 1,60 ample per 1,20 alçada; 1 caldera dipòsit superior de 1,30 ample per 0,70 alt; 1 columna deflamadora 1 m. alçada; 1 columna per elevar el grau de 2 m. alçada; 1 condensador espiral i 1 columna refrescant. Se'ns fa extrany, tota vegada que la fassina de la Federació ja estava muntada i en funcionament.

⁴³ En el llibre de registre Sig. Top. 1753, foli 11, exp. 14, procedents dels folis 11 i 35 del llibre primer hi figura 1.742 litres de cabuda la columna rectificadora.

⁴⁴ Tomo I, foli 11. Passaren al tomo II, foli 35, exp. 184.

aparell de destil·lació i rectificació en continu amb una columna destrossadora de 1.585 litres, una columna rectificadora de 1.190 i una altra d’*apuradora* de 365 litres. Per la destil·lació de la brisa s’havien comprat quatre calderins de coure de 1.185 litres cadascun.⁴⁵

Tota aquesta caldereria s’havia comprat a Pere Valls de València. S’havien presentat a la inspecció els plànols i croquis de la instal·lació. Segons consta en el registre corresponent, fou la societat Alcoholes Vínicos que disposava de fàbrica a Reus i a Valls, qui sol·licità l’autorització per a funcionar. Se li reclamà que informés de les existències de productes que havia deixat la Federació.

El 6 de març es donaven com a existències 1.060 litres d’alcohol rectificat de 96 graus i 4.895 litres absoluts amb altres matèries alcohòliques. Una vegada autoritzat el funcionament i lliurats guies i etiquetes i presentat l’aval del Banc de Valls, el mes d’abril començaren novament les feines de la fàbrica. Com que es consideraven a l’empara de la Llei de Sindicats, exempts del pagament dels timbres, ho reclamaren i se’ls concedí l’excepció.

A partir de 1929 els sindicats federats ja no hi portaren brisa i s’intentà fer-la funcionar per diversos mitjans fins que el 1932 fou venuda a Salvador i Felicià Cruixent i Rovira de Mataró. De fet qui figura coma propietari seria Felicià que l’explotaria fins després de la guerra civil.⁴⁶

Salvador Cruixent i Rovira el 12 de juliol de 1932 sol·licità autorització pel funcionament de la fàbrica de destil·lació i rectificació d’alcohol per compra dels elements de fabricació a la Federación de Sindicatos Agrícolas —nom amb que en aquell moment actuava l’antiga Federació— acompanyant plànols i els documents necessaris. Se li autoritzà el desembre d’aquell any.⁴⁷

Conclusió

Aquest treball a tall d’inventari nomès pretèn deixar constància de les fassines espluguines del primer terç del segle XX segons les fons consultades.

Posteriors estudis poden proporcionar un més ampli ventall de dades com la producció o les vendes d’aquelles de les quals en conservi documentació com és el cas de la fassina Balanyà, avui museitzada.

La indústria de l’aiguarent, necessària per l’aprofitament dels subproductes de la vinificació i una font d’ingressos complementaria per la pagesia vitivinícola esdevé un camp de recerca històrica tant ampli que la nostra aportació només té un caire local.

La indústria com a tal: producció, exportació, consum i utilitats de l’aiguarent ha estat i serà en el futur, ben segur, objectiu de treballs de recerca per la seva importància econòmica al nostre país.

⁴⁵ Figura en el tercer dels llibres de registre: AHT. Fons Hisenda. Sig. Top. 1753, foli 27, número d’ordre 30. Aquests quatre calderins encara funcionaven en la dècada dels anys 60 del segle XX.

⁴⁶ Salvador Cruixent havia estat alcalde de Mataró i suposem que per coneixença amb Josep Cabeza acabà comprant la fassina del Molí de Poca.

⁴⁷ Foli 11, exp. 182, tomo I. Passà al tomo II en convertir-se en fàbrica de rectificació d’alcohol vínic.

Bibliografia i fons consultades

GAVALDÀ i TORRENTS, A.

- *Josep M. Rendé i Ventosa*. Col·lecció Cooperativistes Catalans. Núm. 1. Fundació Roca Galès. Cossetània Edicions. Valls, 2005
- *El batec periodístic d'un dirigent cooperativista català. Josep M. Rendé i Ventosa*. Cossetània. Valls, 2007.
- *L'associacionisme agrari a Catalunya. (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*. 2 volums. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1989.

GRAU PUJOL, J.M. i BADIA BATALLA, F. *Diccionari biogràfic històric de Montblanc (1155-1920)*. Montblanc, 2008

MAYAYO i ARTAL, A.

- *La Conca de Barberà 1890-1939. De la Crisi agrària a la guerra civil*. C.E.C.B., Montblanc, 1986.
- *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme y cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*. Afers. Catarroja-València. 1995.

PLANAS MARESMA, J. *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya. Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Tesi doctoral dirigida per Ramon Garrabou i Segura. Departament d'Economia i Història Econòmica. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials. Universitat Autònoma de Barcelona. Setembre 2003.

ROCA i ARMENGOL, J. *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX*. Volum VI. L'Espluga de Francolí, 2005.

TÉBAR HURTADO, Javier. *Reforma, revolució i contrarevolució agràries*. Barcelona, 2006.

VALLES i MARTÍ, Josep M.

- *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)* Cossetània Edicions, Valls, 2008.
- *Josep Cabeza i Coll*. Col·lecció Cooperativistes Catalans. Núm. 15. Fundació Roca Galès. Cossetània Edicions. Valls, 2009.
- *Albert Talavera i Sabater. Un lideratge ambiciós, malaguanyat*. Valls, 2013.

Publicacions periòdiques consultades

Aires de la Conca. Montblanc (1925-1936)

El Dia Gráfico. Barcelona

El Francolí. I època. (1921-1926)

Espitllera. Montblanc

Federació. Montblanc.

Gazeta de la Conca. Montblanc

L’Escut. Montblanc (1916-1918)

La Conca de Barberà. Montblanc. (1911-1918)

La Nova Conca. Montblanc (1919-1923)

Arxius consultats

Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Montblanc.

Arxiu Històric de Tarragona.

Arxiu de la Cooperativa Agrícola. Espluga de Francolí

Museu-Arxiu de Montblanc.